

Болховітінова О.Ю., канд. екон. наук
Інститут економіки та прогнозування НАН України

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ ЦІНИ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

Оцінюються фінансові та інвестиційні ризики вітчизняної економіки від підвищення ціни на природний газ. Пропонуються нові методологічні й методичні підходи, що дозволяють розширити статистико-аналітичну базу для здійснення подібних оцінок; на цій підставі будуються варіантні прогнозні сценарії, формулюються відповідні висновки і рекомендації.

Забезпечення потужного притоку інвестицій в основний капітал для української економіки є одним із найактуальніших завдань. Проблеми, пов'язані з активізацією інвестиційної діяльності, стимулюванням інвестиційних надходжень, підвищенням ефективності нагромадження основного капіталу тощо мають давню глибоку наукову розробку. Вагомий внесок у їх дослідження належить таким відомим на пострадянському просторі вченим, як Ал.Вайнштейн, К.Вальтух, Є.Іванов, Я.Кваша, В.Красовський, Ю.Куренков, Г.Найдьонов, Л.Нестеров, В.Палтерович, Г.Сорокін, В.Фальцман, Т.Хачатуров, О.Цигельник та багато ін. Дана проблематика знайшла широке відображення й у працях вітчизняних науковців, зокрема, А.Гальчинського, В.Гейця, М.Герасимчука, Б.Кваснюка, А.Москвіна, А.Пересади, А.Ревенка та ін.

Однак необхідність подальшої дослідницької роботи над проблемами інвестиційної політики зберігається. "Правила гри" в економіці, особливо в період її трансформації, не залишаються постійними, виникають нові фактори впливу, дію та наслідки яких необхідно вивчати і прогнозувати.

Метою даної статті є дослідження проблеми можливого послаблення інвестиційного потенціалу вітчизняної економіки в результаті підвищення ціни на імпортований природний газ.

Оцінка інвестиційних ризиків. Протягом 1998–2004 рр. темп зростання інвестицій був доволі високим – середньорічний індекс дорівнював 1,15, а загальне збільшення було майже потрійним (2,7 раза). Проте наслідки критичного зниження інвестиційних надходжень, яке відбулося у першій половині 90-х рр. (-80%), все ще не подолані: за обсягом інвестиції в основний капітал залишаються конче недостатніми – менше 60% від рівня 1990 р.

У 2005 р. інвестиційна активність вітчизняної економіки знизилася і сукупний приріст інвестицій в основний капітал становив лише 1,9% (ефект від сповільнення інвестиційних надходжень був ще більше посилений в ре-

зультаті високої бази порівняння: у 2004 р. приріст інвестицій в основний капітал становив 28%). Певною мірою уповільнення інвестиційної динаміки спричинене різким згортанням бюджетних інвестицій, але тенденція до погіршення інвестиційного клімату мала ширший спектр причин, що не може не насторожувати при оцінці подальших перспектив економічного розвитку.

Зниження темпів і навіть абсолютне скорочення обсягів інвестування торкнулося, передусім, добувної промисловості (зокрема, видобування енергетичних матеріалів), целюлозно-паперової, більшості галузей машинобудування, виробництва та розподілення електроенергії, газу і води, транспорту та бюджетних галузей. В обробній промисловості загальні темпи інвестування практично збереглися, що стало результатом значного припливу інвестицій до легкої (у 2,2 раза), деревообробної, коксо- і нафтопереробної, хімічної та нафтохімічної галузей (42%). Збільшення інвестиційних надходжень у розвиток цих виробництв значною мірою відбулося за рахунок збільшення кредитних ресурсів та іноземних інвестицій, які постійно тяжіють до сфер з високою комерційною привабливістю. В цілому ж найбільш вагомою була й залишилася питома вага інвестицій, профінансованих за рахунок власних коштів підприємств (61,6% – на 0,7 відсоткових пункта більше, ніж торік). Власний ресурс є ключовим у фінансуванні інвестицій в усіх країнах; у вітчизняній економіці, з її недостатньо розвиненим фондовим ринком і обмеженим доступом до позикових коштів його роль є абсолютно визначальною. **З виникненням додаткового фінансового навантаження, що утворюється для вітчизняних підприємств внаслідок підвищення ціни на імпортований природний газ подібна концентрація фінансових джерел стає фактором ризику для інвестиційних перспектив економіки.**

Природний газ є вагомою складовою енергетичного балансу України – до останнього підвищення ціни на його імпорт на його частку припадало близько 35% загального обсягу спожитих економікою енергоресурсів і 25% пов'язаних з енергоресурсами вартісних витрат підприємств. Із розвитком ринкових відносин в Україні намітилася певна тенденція до скорочення енергоспоживання: за даними Держкомзбереження України, з 1995-го до 2005-й рік витрати енергоносіїв на 1 грн ВВП знизилися від 1,2 до 0,75 кг умовного палива, або на 37,5%. Проте у сфері енергозбереження Україна відстає від розвинених країн світу у 2,5–4 раза. За даними агентства "Євростат", сучасна енергоємність українського ВВП становить близько 620 г у нафтовому еквіваленті на 1 дол. США. У США цей показник – 250 г, в Євросоюзі – 240, в Японії – 170 г [1]. Упродовж тривалого часу імпорт енергоносіїв відбувався за відносно низькою вартістю, що забезпечувало Україні вигідні умови їх залучення при невисокій інтенсивності використання, а той факт, що питомі витрати (в перерахунку на одиницю умовного палива) на споживання природного газу були нижчими, ніж по альтернативних енергоресурсах, забезпечував пріоритетність його використання.

Висока питома вага природного газу в структурі енергетичних витрат є характерною майже для всіх видів обробної промисловості, що першими відчувають наслідки цінового шоку. Це, передусім, хімічна і нафтохімічна галузі (90%), металургійна (30–50%), харчова (48%), целюлозно-паперова промисловість (67%) та випуск будівельних матеріалів (за КВЕД-ом – виробництво інших неметалевих мінеральних виробів) – 71%. Надто чутливими до зміни ціни на природний газ є й виробники багатьох інших сфер.

Для більшості продуктів, випуск яких потребує великих обсягів природного газу, ціновий поріг конкурентоспроможності досить близький; збільшення витрат без адекватного підвищення відпускних цін поглине певну частину прибутку підприємств і, відповідно, скоротить інвестиційний ресурс. Ще один фактор ризику, пов'язаний з ростом цін на природний газ – потенційне скорочення виробництва: за розрахунком МВФ, у середньостроковій перспективі кожні 10% цінового шоку призведуть до падіння ВВП України на 0,28% [2].

Перша реакція вітчизняної промисловості на січневе підвищення газової ціни була очікувано-негативною. За даними державної статистики, у січні–лютому 2006 р. виробництво промислової продукції скоротилося порівняно з відповідним періодом минулого року на 0,6%, у тому числі в обробній промисловості – на 1,8%, переважно за рахунок металургійної галузі (-4,0%) та хімічного виробництва (-5,7%) [3]. Проте надалі падіння промислового виробництва призупинилося і за підсумками першого півріччя зростання становило 3,6% (у червні – на 9,6%). Приріст обсягів продукції відбувся й у найбільш газоемних галузях промисловості – хімічній (+0,4%) та металургійній (+4,8%) [4]. На думку експертів, відновлення позитивної динаміки стало можливим внаслідок сприятливої кон'юнктури на експортних ринках металів і хімії (починаючи з березня 2006 р.), а також внаслідок незмінності ціни на імпортований природний газ протягом півріччя [5].

Очевидно, що подальше зростання виробничих витрат, обумовлене перспективою підвищення газової ціни у III кв. 2006 р., або у I кв. 2007 р., несе значну небезпеку для економічної стабільності, загрожує зниженням (втраатою) рентабельності великої кількості підприємств та, відповідно, скороченням чисельності працюючих, зниженням податкових внесків до державного бюджету і згортанням інвестиційних програм (як за рахунок власних, так і бюджетних коштів). У січні–червні 2006 р. (порівняно з січнем–червнем 2005 р.) кількість прибуткових промислових підприємств скоротилася ненабагато: у машинобудуванні – з 54,6 до 52,3%, у хімічній та нафтохімічній промисловості – з 60,5 до 56,0%. У металургії кількість прибуткових підприємств зросла від 57,0 до 58,7%. Рівень зареєстрованого безробіття, який упродовж січня–березня 2006 р. становив 3,3–3,2%, у квітні знизився до 3,1% від кількості працездатного населення працездатного віку [див. 4, с. 68].

Можна бачити, що негативні тенденції ще не мають загрозливого характеру, але ж і підвищення середньої ціни на природний газ для вітчизняних

споживачів шоковим ще не було: якщо у 2004 р. НАК "Нафтогаз України" реалізував природний газ в середньому за ціною 225,7 грн за 1 тис. куб. м, то у січні–червні 2006 р. – 292,6 грн, тобто збільшення середньої ціни реалізації відбулося лише тільки на 29,6% [див. 4, с. 6]. Внутрішні ціни для промислових споживачів вищі, але підвищувалися вони поступово: протягом 2000–2005 рр. ціни НАК "Нафтогаз України" на природний газ (без урахування тарифів на транспортування та ПДВ) зросли в 1,37 раза – з 276,25 до 379,2 грн за 1 тис. куб. м. Ціна з 1 січня 2006 р. становить 422 грн, що на 11,3% перевищує грудневий рівень 2005 р. і на 52,8% – рівень вересня 2000 р.

Як відомо, є рішення уряду щодо закріплення граничної ціни на природний газ в Україні на рівні 110 дол. США до кінця 2010 р. (для підприємств гірничо-металургійного комплексу вартість природного газу без ПДВ і транспортування затверджена на рівні 107 дол. США за 1 тис. куб. м) [6]. Враховуючи транспортні тарифи і ПДВ, кінцеву ціну 1 тис. куб. м спеціалісти розраховують у сумі 135–150 дол. США – рівень, який забезпечує мінімальну рентабельність діяльності "Нафтогазу України", але робить нерентабельною діяльність значної частини національних виробників [7].

Фінансове напруження, зумовлене останнім (а ще більше – очікуваним у близькій перспективі) підвищенням ціни на імпортований природний газ, є для економіки України фактором тривалої дії. Думки спеціалістів щодо строків подолання наслідків цінового шоку та підвищення ефективності енергоспоживання у ступені, необхідному для відновлення високих темпів зростання економіки, не завжди збігаються. Так, на думку О.Пасхавера, президента Центру економічного розвитку і радника Президента України, країна з дорогими нафтою та газом швидко модернізується [див. 7, с. 3]. Макропрогноз спеціалістів МВФ передбачає, що 5-відсоткове зростання ВВП і низька інфляція можуть відновитися в Україні починаючи вже з 2007 р. [див. 2, с. 10]. За даними центру економічних досліджень ім. О.Разумкова, база для істотного скорочення імпорту природного газу в Україні може бути утворена приблизно за 20 років [8]. На тривалий термін – до 2030 р. – розрахована й офіційна Енергетична Стратегія України, затверджена Кабінетом Міністрів України, якою планується з 54,8 до 11,7% скоротити імпорт енергоносіїв (не лише природного газу, але й нафти, урану), збільшити видобуток природного газу на території України з 23 до 28 млрд куб. м, а за кордоном довести його до 11,6 млрд куб. м. За рахунок цих заходів, а також завдяки переорієнтації національного виробництва на власні енергоресурси, зокрема атомну енергію та вугілля, планується знизити споживання природного газу на 36% (до 49,5 млрд куб. м), а частку природного газу в імпорті енергоносіїв – від сучасних 32,3 до 3,6% у 2030 р.

Безальтернативність реформування паливно-енергетичного комплексу і модернізації енергоємних виробництв є очевидною, як очевидно й те, що даний процес є довгостроковим і потребує значних витрат, так само як і те, що зайвих мільярдів для цього ані в бюджеті, ані у більшості підприємств немає.

Виключенням можуть стати лише промислові гіганти – металургійні, хімічні, цементні заводи, такі, наприклад, як "Mittal Steel –Кривий Ріг", "Стирол", "КривийРігЦемент", "Дніпроцемент" та інші, де стратегію зниження енергоспоживання визначає власник, що має достатні можливості доступу до транснаціонального капіталу.

Проте факт збільшення ціни сам по собі не стає фактором політики енергозбереження, якщо при цьому не досягається достатній рівень рентабельності, який дозволяє формувати кошти на модернізацію та енергозберігаючі технології за рахунок прибутку або залучати великі кредитні ресурси. На думку експертів, у короткостроковій перспективі – 2–3 роки – споживання природного газу може бути скорочене максимум на 10–15% [9]. Більшість підприємств з високим рівнем споживання природного газу в результаті підвищення його ціни очікують значні фінансові труднощі та, як наслідок, скорочення інвестиційних програм. Для економіки України в цілому, враховуючи її структурні особливості, продукція металургійної та хімічної промисловості є (й залишатиметься, принаймні, у середньостроковій перспективі) основою національної економіки і базовою статтею експорту, отже, ризики, пов'язані з газовою кризою, надзвичайно високі.

Спробуємо оцінити потенційні втрати рентабельності та, відповідно, інвестиційні перспективи основних сфер економічної діяльності залежно від того чи іншого ступеня зростання ціни на природний газ. Така оцінка має певні ускладнення, пов'язані з відсутністю даних зведеної державної статистики про енерговитрати підприємств у складі витрат операційної діяльності. Цікаво, що така інформація в розрізі видів економічної діяльності раніше містилася у додатку до статистичної форми 1-Підприємництво (річна) "Розшифровка матеріальних витрат підприємств та послуг сторонніх організацій", але була вилучена у 2005 р. – якраз тоді, коли проблеми з ціною на природний газ набули особливої гостроти і потреба у здійсненні макроекономічних оцінок і прогнозів надзвичайно актуалізувалася.

Прогнозні оцінки впливу підвищення ціни на природний газ на результати економічної діяльності вітчизняних підприємств. Обмеження статистичного порядку, на нашу думку, є причиною відсутності в економічній пресі змістовних аналітичних оглядів і прогнозних оцінок щодо макроекономічних наслідків підвищення ціни на газ.

Міністерство економіки України у грудні 2006 р. розробило прогнози, які, очевидно, базувалися на даних відомчої статистики, але вони не були широко оприлюднені (скоріше за все, через їх негативний характер). Те, що "просочилося" в пресу, зводиться до наступного: при ціні 87 дол. США за 1 тис. куб. м (нижче теперішньої мінімальної ціни 95 дол. США за 1 тис. куб. м) приріст ВВП буде нульовим, при ціні 160 дол. США за 1 тис. куб. м падіння ВВП становитиме 2,9%, а при ціні 220–230 дол. США за 1 тис. куб. м – 5,2% [10]. Якщо цей прогноз дійсно базувався на відомчій інформації, його об'єктивність мо-

же виявитися спірною, оскільки така інформація може бути упередженою, хоча б через прагнення респондентів отримати у майбутньому ті чи інші компенсації та пільги.

Для здійснення аналізу і прогнозних обчислень щодо впливу динаміки цін на природний газ на результати економічної діяльності вітчизняних підприємств, підсумки яких наводяться нижче, ми розробили методичний підхід до залучення даних державної статистики, що, на нашу думку, забезпечує достатньо надійний ступінь достовірності одержаних результатів. Цей підхід базувався на послідовному використанні трьох статистичних джерел [11, 12, 13]. На підставі джерела [11] ми визначали частку природного газу у загальному обсязі використаних паливних та енергетичних ресурсів в тоннах умовного палива (за основними видами економічної діяльності). Джерело [12] містить інформацію про витрачання паливних та енергетичних ресурсів в натуральних одиницях виміру – для природного газу це тис. куб. метрів і за вартістю (також за видами економічної діяльності). Поєднавши інформацію, одержану з двох означених джерел, ми визначили грошову вартість умовної одиниці природного газу та її частку у загальній сумі витрат на паливно-енергетичні ресурси. Джерелом [13] ми скористалися для того, щоб визначити для кожного з основних видів діяльності частку паливно-енергетичних витрат, а також їх складової – природного газу, у загальній величині операційних витрат підприємств.

Перелік галузей – основних споживачів природного газу – відносно невеликий, але саме ці споживачі значною мірою формують результати економічної та експортної діяльності країни в цілому. Значне коло споживачів, які витрачають невелику частку загального обсягу природного газу, також відчують негативні наслідки від підвищення ціни на даний енергоресурс, якщо їх власні витрати по газу суттєво впливають на економічні результати діяльності. Реальний масштаб впливу збільшення витрат на природний газ для тієї чи іншої галузі можна виявити лише у порівнянні цих витрат із загальним обсягом витрат на енергоносії, оцінивши відповідне збільшення виробничих (операційних) витрат.

Потенційне збільшення ціни на природний газ призведе до симетричного зростання загальних витрат на енергоносії у пропорції, що визначається питомою вагою природного газу в цих витратах. Найбільший (майже синхронний) вплив динаміки газової ціни на величину енергетичних витрат простежується у хімічному виробництві та у сфері розподілення електроенергії, газу та води, де частка витрат на природний газ переважає 90% енергетичних витрат, слідом іде виробництво будівельних матеріалів, далі в порядку зменшення ступеня впливу – кольорова металургія, машинобудування, целюлозно-паперова промисловість, чорна металургія, легка, харчова і деревообробна промисловість. Із кола непромислових видів діяльності за цією ознакою можна виділити готельно-ресторанний бізнес і транспорт, зокрема наземний.

Внаслідок підвищення енергетичних витрат, спричиненого збільшенням середньої ціни на природний газ, можна очікувати зростання операційних витрат підприємств на рівні, відображеному в табл. 1. Ризики щодо збільшення операційних витрат ранжирувані інакше, ніж у випадку потенційного зростання суто енергетичних витрат: найбільша ступінь впливу цінової динаміки притаманна хімічній галузі, чорній металургії, виробництву будівельних матеріалів, целюлозно-паперовій промисловості. Так, при підвищенні ціни 1 куб. м природного газу на 75% (це мінімальний з можливих ризиків і в прогнозованому плані мало імовірний) операційні витрати підприємств цих галузей збільшуються вже досить відчутно – відповідно на 9% і 9,5%. Стає помітною фінансова напруженість для виробників будівельних матеріалів – їх операційні витрати збільшуються на 7,1%, на 4,2% зростають витрати у целюлозно-паперовій, на 1,4% – у машинобудуванні, на 1,6% – у деревообробній і майже на 1% – у харчовій промисловості.

Таблиця 1

Потенційні рівні збільшення операційних витрат підприємств від підвищення середньої ціни на природний газ*

	Витрати на енергоносії (% до обсягу операційних витрат)		Потенційні рівні збільшення (% до базового рівня 2004 р.) операційних витрат підприємств при зростанні середньої ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
	всього	у т. ч. на природний газ	75	100	150	200
<i>У середньому по економіці</i>	6,7	1,7	101,2	101,7	102,5	103,3
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	18,0	0,7	100,5	100,7	101,0	101,4
Промисловість	20,7	5,5	104,1	105,5	108,2	110,9
Добувна	6,2	1,3	101,0	101,3	102,0	102,7
Обробна	23,5	5,4	104,1	105,4	108,2	110,9
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	2,6	1,2	100,9	101,2	101,9	102,5
з них харчова промисловість	2,8	1,3	101,0	101,3	102,0	102,7
Легка промисловість	1,3	0,7	100,5	100,7	101,1	101,4
Виробництво деревини та виробів з деревини	5,1	2,1	101,6	102,1	103,1	104,2
Целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	8,3	5,6	104,2	105,6	108,4	111,2
Хімічна і нафтохімічна промисловість	13,2	12,1	109,1	112,1	118,1	124,1
з них хімічне виробництво	17,3	16,0	112,0	116,0	124,1	132,1
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріали та ін.)	13,3	9,5	107,1	109,5	114,2	119,0
Металургія та оброблення металу	37,8	11,5	108,6	111,5	117,3	123,0

	Витрати на енергоносії (% до обсягу операційних витрат)		Потенційні рівні збільшення (% до базового рівня 2004 р.) операційних витрат підприємств при зростанні середньої ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
	всього	у т. ч. на природний газ	75	100	150	200
з них						
металургія - <i>всього</i>	41,4	12,6	109,5	112,6	118,9	125,2
чорна металургія	46,9	13,5	110,1	113,5	120,2	126,9
виробництво кольорових металів	8,2	6,0	104,5	106,0	108,9	111,9
Машинобудування	3,1	1,8	101,4	101,8	102,7	103,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	14,7	7,4	105,6	107,4	111,2	114,9
з них						
виробництво та розподілення електроенергії	15,1	6,2	104,7	106,2	109,4	112,5
виробництво та розподілення газоподібного палива	7,0	5,2	103,9	105,2	107,8	110,3
виробництво та розподілення тепла	22,0	20,2	115,2	120,2	130,4	140,5
Будівництво	3,1	0,1	100,1	100,1	100,1	100,2
Торгівля	0,1	0,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Готелі та ресторани	0,4	0,1	100,1	100,1	100,1	100,2
Транспорт	7,6	2,1	101,6	102,1	103,1	104,2
з нього						
наземний транспорт	13,5	5,3	104,0	105,3	108,0	110,6

* Розраховано за даними статистичної форми № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 р.

Варіант 100-відсоткового збільшення – це, власне, майже той рівень ціни, який мають промисловці у 2006 р. У прогнозованому плані доцільно розглянути варіанти, коли середня ціна на природний газ порівняно з 2004 р. збільшується на 150–200%, а операційні витрати економіки – на 2,5–3,3%. При цьому хімічна галузь змушена буде збільшити операційні витрати на 24–32%, чорна металургія – на 20–27%, промисловість будівельних матеріалів – на 14–19%, целюлозно-паперова промисловість – на 8–11%, машинобудування – на 6–9%, деревообробна – на 3,1–4,2%, харчова – на 2–2,7%, легка промисловість – на 1,1–1,4%. Операційні витрати енергетичного сектору при цьому зростають на 11–15%.

Табл. 2–6 містять результати прогнозних розрахунків щодо наслідків цінових змін на природний газ для рентабельності вітчизняних підприємств.

Позитивний варіант прогнозу базується на передбаченні 5-відсоткового (порівняно з 2004 р.) збільшення обсягів реалізованої продукції і враховує виключно газовий фактор збільшення операційних витрат, обсяги інших видів операційних витрат фіксуються на рівні 2004 р. (див. табл. 2). За умови реалізації такого економічного варіанту прибутковість більшості галузей економіки зростає, певні проблеми з рентабельністю виникають лише в

хімічній промисловості, металургії, промисловості будівельних матеріалів і целюлозно-паперовій промисловості, але з огляду на досить високу базову рентабельність цих виробництв, уявляються вирішуваними: в мінусі вони можуть опинитися лише за умови 200-відсоткового підвищення газової ціни, що мало ймовірно. У випадку реалізації позитивного прогнозу рівень інфляції цілком може бути утриманий в межах однозначного числа. Зниження обсягу власних інвестиційних ресурсів не буде повсюдним. Для підприємств, які намагатимуться швидко подолати свою енергетичну залежність і модернізуватися, доступ до кредитних ресурсів та іноземних інвестицій не набуває додаткових ускладнень.

Таблиця 2

Рентабельність операційної діяльності підприємств України у передбаченні 5-відсоткового приросту обсягів реалізованої продукції та підвищення середньої ціни на природний газ*, % (позитивний прогноз)

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 5-відсоткового приросту випуску продукції та підвищення ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
<i>У середньому по економіці</i>	4,0	7,5	7,1	7,1	5,6
Сільське господарство, мисливство, лісове госпо- дарство	2,0	6,2	6,1	6,1	5,4
Промисловість	6,5	7,3	6,1	6,1	1,2
Добувна	1,2	5,0	4,6	4,6	3,4
Обробна	7,8	8,6	7,4	7,4	2,6
Харчова промисловість та перероблення сільськогос- подарських продуктів	1,2	5,0	4,8	4,8	3,6
з них харчова промисловість	2,8	6,5	6,2	6,2	4,9
Легка промисловість	-1,8	2,5	2,3	2,3	1,6
Виробництво деревини та виробів з деревини	2,8	6,0	5,5	5,5	3,6
Целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	6,4	7,1	5,8	5,8	0,8
Хімічна і нафтохімічна промисловість	13,0	9,7	7,2	7,2	-2,8
з них хімічне виробництво	15,3	9,7	6,4	6,4	-6,5
виробництво інших неме- талевих мінеральних ви- робів (будматеріали та ін.)	5,6	3,7	1,5	1,5	-7,0
Металургія та оброблення металу	13,0	10,0	7,7	7,7	-1,9
з них металургія - всього	12,9	9,2	6,6	6,6	-3,8
чорна металургія	14,3	10,2	7,4	7,4	-3,6

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 5-відсоткового приросту випуску продукції та підвищення ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
виробництво кольорових металів	6,1	6,6	5,2	5,2	-0,1
Машинобудування	4,6	7,9	7,5	7,5	5,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води					
з них виробництво та розподілення електроенергії	2,9	2,3	0,6	0,6	-6,3
виробництво та розподілення газоподібного палива	6,5	6,8	5,4	5,4	-0,1
виробництво та розподілення тепла	-5,7	-4,6	-5,9	-5,9	-11,1
Будівництво	-16,5	-27,8	-33,4	-33,4	-55,9
Торгівля	2,2	6,8	6,8	6,8	6,7
Готелі та ресторани	1,4	6,1	6,1	6,1	6,1
Готелі та ресторани	-7,9	-2,9	-2,9	-2,9	-3,0
Транспорт	14,4	17,2	16,8	16,8	15,1
з нього наземний транспорт	12,6	13,4	12,3	12,3	7,9

* Розраховано за даними статистичної форми № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 р.

Дещо погіршений варіант позитивного прогнозу базується на тих самих припущеннях, але за умови 2-відсоткового приросту обсягів реалізованої продукції (див. табл. 3). У такому випадку загальний рівень рентабельності знижується – хоча й не набагато, але найбільш газозалежні виробництва – промисловість будівельних матеріалів, хімічна промисловість, металургія – одержують від'ємну рентабельність – перша вже на стадії 100-відсоткового збільшення ціни на природний газ, інші – при 150% (така перспектива є досить реальною).

Таблиця 3

Рентабельність операційної діяльності підприємств України у передбаченні 2-відсоткового приросту обсягів реалізованої продукції та підвищення середньої ціни на природний газ*, % (погіршений позитивний прогноз)

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 2-відсоткового приросту випуску продукції та підвищення ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
<i>У середньому по економіці</i>	4,0	4,7	4,3	3,6	2,8
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,0	3,5	3,3	3,0	2,7

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 2-відсоткового приросту випуску продукції та підвищення ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
Промисловість	6,5	4,6	3,3	0,8	-1,7
Добувна	1,2	2,2	1,8	1,2	0,5
Обробна	7,8	5,9	4,7	2,2	-0,3
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	1,2	2,3	2,0	1,4	0,8
з них					
харчова промисловість	2,8	3,7	3,4	2,8	2,1
Легка промисловість	-1,8	-0,4	-0,6	-0,9	-1,3
Виробництво деревини та виробів з деревини	2,8	3,2	2,7	1,7	0,7
Целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	6,4	4,4	3,1	0,5	-2,1
Хімічна і нафтохімічна промисловість	13,0	7,0	4,4	-0,7	-5,9
з них					
хімічне виробництво	15,3	7,0	3,7	-3,0	-9,6
виробництво інших не- металевих мінеральних виробів (будматеріали та ін.)	5,6	0,8	-1,4	-5,8	-10,1
Металургія та оброблення металу	13,0	7,4	4,9	0,0	-4,9
з них					
металургія - всього	12,9	6,6	3,9	-1,5	-6,9
чорна металургія	14,3	7,5	4,7	-1,0	-6,6
виробництво кольорових металів	6,1	3,8	2,5	-0,3	-3,0
Машинобудування	4,6	5,2	4,7	3,9	3,0
Виробництво та розподі- лення електроенергії, газу та води	2,9	-0,5	-2,3	-5,8	-9,4
з них					
виробництво та розподі- лення електроенергії	6,5	4,1	2,7	-0,2	-3,1
виробництво та розподі- лення газоподібного палива	-5,7	-7,7	-9,0	-11,7	-14,4
виробництво та розподі- лення тепла	-16,5	-31,6	-37,3	-48,9	-60,5
Будівництво	2,2	4,1	4,1	4,0	4,0
Торгівля	1,4	3,3	3,3	3,3	3,3
Готелі та ресторани	-7,9	-5,9	-5,9	-6,0	-6,0
Транспорт	14,4	14,8	14,4	13,5	12,6
з нього					
наземний транспорт	12,6	10,9	9,8	7,5	5,2

* Розраховано за даними статистичної форми № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 р.

Результати *реалістичного прогнозу* впливу динаміки цін на газ представлені нижче (див. табл. 4, 5). Припущення цього прогнозу відрізняються від попереднього варіанта тим, що не передбачають можливості зростання обсягів реалізації без симетричного збільшення цін на інші (крім природного газу) елементи операційних витрат. Дія інфляційного фактора, як можна бачити з даних табл. 4, настільки сильно погіршує фінансове становище практично всіх галузей економіки, що навіть при 5-відсотковому прирості виробництва перспектива підвищення цін реалізації уявляється безперечною.

Таблиця 4

Рентабельність операційної діяльності підприємств України у передбаченні 5-відсоткового приросту обсягів реалізованої продукції (при симетричному зростанні операційних витрат (крім природного газу)) і збільшенні середньої ціни на природний газ*, % (реалістичний прогноз)

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 5-відсоткового приросту випуску реалізованої продукції, симетричного зростання витрат (крім природного газу) та збільшенні середньої ціни природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
<i>У середньому по економіці</i>	4,0	-1,5	-4,9	-2,7	-3,4
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,0	-3,0	-6,2	-3,5	-3,8
Промисловість	6,5	-1,1	-5,3	-4,8	-7,2
Добувна	1,2	-4,3	-7,7	-5,3	-5,9
Обробна	7,8	0,3	-3,9	-3,3	-5,7
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	1,2	-4,2	-7,6	-5,1	-5,7
з них харчова промисловість	2,8	-2,7	-6,0	-3,6	-4,2
Легка промисловість	-1,8	-7,1	-10,5	-7,7	-8,0
Виробництво деревини та виробів з деревини	2,8	-3,1	-6,6	-4,5	-5,5
Целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	6,4	-1,3	-5,6	-5,1	-7,6
Хімічна і нафтохімічна промисловість	13,0	2,4	-3,1	-5,1	-10,1
з них хімічне виробництво	15,3	2,9	-3,3	-6,8	-13,3
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріали та ін.)	5,6	-4,5	-9,7	-10,9	-15,1
Металургія та оброблення металу	13,0	2,7	-2,6	-4,4	-9,2
з них металургія - всього	12,9	2,0	-3,6	-5,9	-11,1
чорна металургія	14,3	3,1	-2,6	-5,1	-10,6
виробництво кольорових металів	6,1	-1,8	-6,2	-5,8	-8,5
Машинобудування	4,6	-1,1	-4,5	-2,3	-3,1

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 5-відсоткового приросту випуску реалізованої продукції, симетричного зростання витрат (крім природного газу) та збільшенні середньої ціни природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,9	-6,2	-11,1	-11,4	-14,8
з них виробництво та розподілення електроенергії	6,5	-1,5	-5,9	-5,7	-8,5
виробництво та розподілення газоподібного палива	-5,7	-14,1	-18,8	-18,0	-20,6
виробництво та розподілення тепла	-16,5	-36,6	-46,4	-53,5	-64,7
Будівництво	2,2	-2,5	-5,5	-2,5	-2,6
Торгівля	1,4	-3,3	-6,3	-3,3	-3,3
Готелі та ресторани	-7,9	-13,1	-16,5	-13,2	-13,2
Транспорт	14,4	9,2	6,1	8,0	7,1
з нього наземний транспорт	12,6	5,6	1,6	2,2	0,0

* Розраховано за даними статистичної форми № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 р.

Якщо ж темп зростання обсягів реалізації буде повільнішим (2%) – *погіршений реалістичний прогноз* – фінансові результати операційної діяльності будуть такими, як показано в табл. 5. У таких умовах інфляційна компонента економічного зростання значно посилюється, що підвищує ризик уповільнення інвестиційного розвитку України взагалі та впровадження енергоощадних технологій зокрема.

Таблиця 5

Рентабельність операційної діяльності підприємств України у передбаченні 2-відсоткового приросту обсягів реалізованої продукції (при симетричному зростанні операційних витрат (крім природного газу) і збільшенні середньої ціни на природний газ*, % (погіршений реалістичний прогноз)

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 2-відсоткового приросту випуску реалізованої продукції, симетричного зростанні витрат (крім природного газу) та збільшенні середньої ціни природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
<i>У середньому по економіці</i>	4,0	-4,5	-4,9	-5,7	-6,5
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,0	-6,1	-6,2	-6,6	-6,9
Промисловість	6,5	-4,1	-5,3	-7,8	-10,3
Добувна	1,2	-7,4	-7,7	-8,4	-9,0
Обробна	7,8	-2,6	-3,9	-6,3	-8,8
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	1,2	-7,3	-7,6	-8,2	-8,8

	Рентабельність операційної діяльності підприємств				
	фактична у 2004 р.	ймовірна за умови 2-відсоткового приросту випуску реалізованої продукції, симетричного зростанні витрат (крім природного газу) та збільшенні середньої ціни природного газу на величину, %			
		75	100	150	200
з них харчова промисловість	2,8	-5,7	-6,0	-6,6	-7,3
Легка промисловість	-1,8	-10,3	-10,5	-10,8	-11,2
Виробництво деревини та виробів з деревини	2,8	-6,1	-6,6	-7,6	-8,6
Целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	6,4	-4,3	-5,6	-8,2	-10,7
Хімічна і нафтохімічна промисловість	13,0	-0,5	-3,1	-8,2	-13,4
з них хімічне виробництво	15,3	0,1	-3,3	-9,9	-16,6
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів (будматеріали та ін.)	5,6	-7,5	-9,7	-14,1	-18,5
Металургія та оброблення металу	13,0	-0,2	-2,6	-7,5	-12,4
з них металургія - всього	12,9	-0,9	-3,6	-9,0	-14,4
чорна металургія	14,3	0,3	-2,6	-8,2	-13,9
виробництво кольорових металів	6,1	-4,8	-6,2	-8,9	-11,7
Машинобудування	4,6	-4,0	-4,5	-5,3	-6,2
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	2,9	-9,3	-11,1	-14,6	-18,2
з них виробництво та розподілення електроенергії	6,5	-4,5	-5,9	-8,8	-11,6
виробництво та розподілення газоподібного палива	-5,7	-17,5	-18,8	-21,5	-24,2
виробництво та розподілення тепла	-16,5	-40,7	-46,4	-58,0	-69,6
Будівництво	2,2	-5,5	-5,5	-5,5	-5,6
Торгівля	1,4	-6,3	-6,3	-6,3	-6,4
Готелі та ресторани	-7,9	-16,5	-16,5	-16,5	-16,6
Транспорт	14,4	6,6	6,1	5,3	4,4
з нього наземний транспорт	12,6	2,8	1,6	-0,6	-2,9

* Розраховано за даними статистичної форми № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 р.

З даних, представлених у табл. 6, видно, який, приблизно, рівень підвищення реалізаційних цін очікує вітчизняну економіку, якщо виробники, в умовах зростаючих цін на природний газ та деякі інші елементи виробничих витрат, намагатимуться зберегти рентабельність своєї операційної діяльності на рівні 2004 р.

Таблиця 6

Очікуваний темп зростання цін реалізації, потрібний для збереження рентабельності на рівні 2004 р. при збільшенні середньої ціни природного газу*, % (прогноз)

	Очікуваний темп зростання цін реалізації, потрібний для збереження рентабельності на рівні 2004 р. при збільшенні середньої ціни 1 куб. м природного газу на величину, %			
	75	100	150	200
<i>У середньому по економіці</i>	110,6	111,0	111,8	112,6
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	110,2	110,4	110,7	111,1
Промисловість	112,7	114,0	116,5	119,1
Добувна	110,7	111,1	111,7	112,4
Обробна	112,5	113,7	116,3	118,8
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	110,7	111,0	111,6	112,2
з них харчова промисловість	110,6	110,9	111,5	112,2
Легка промисловість	110,7	110,8	111,2	111,6
Виробництво деревини та виробів з деревини	111,0	111,5	112,5	113,6
Целюлозно-паперова промисловість, видавнича справа	112,8	114,1	116,7	119,3
Хімічна і нафтохімічна промисловість	115,5	118,2	123,4	128,7
з них хімічне виробництво	117,3	120,7	127,5	134,3
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів(будматеріали та ін.)	115,3	117,5	122,0	126,5
Металургія та оброблення металу	115,2	117,7	122,7	127,7
з них металургія - всього	115,8	118,6	124,1	129,6
чорна металургія	116,1	118,9	124,7	130,5
виробництво кольорових металів	113,0	114,4	117,2	120,0
Машинобудування	110,7	111,1	112,0	112,8
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	114,4	116,2	119,8	123,4
з них виробництво та розподілення електроенергії	113,1	114,6	117,5	120,4
виробництво та розподілення газоподібного палива	114,1	115,5	118,2	121,0
виробництво та розподілення тепла	127,0	132,9	144,7	156,5
Будівництво	109,8	109,9	109,9	109,9
Торгівля	109,9	109,9	109,9	109,9
Готелі та ресторани	110,9	110,9	110,9	111,0
Транспорт	109,7	110,2	111,1	112,0
з нього наземний транспорт	111,8	112,9	115,2	117,6

* Розраховано за даними статистичної форми № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 р.

Ми свідомо не надаємо чисельних параметрів прогнозу, який відповідає кризовому сценарію, тобто виходить з припущення відчутного загального спаду виробництва, хоча імовірність такого сценарію існує. Прогнозом Міністерства економіки, який вже згадувався вище, передбачається, що при діючих в першому півріччі цінах на природний газ зростання ВВП не відбудеться, а при їх збільшенні очікується від'ємна динаміка ВВП. На 2006 р. "нульове зростання, ...нестабільність, шоківі ціни на енергоносії, нестійку економіку..." прогнозується й рядом західних експертів [див. 14]. За допомогою використаних нами традиційних методів економічного прогнозування, що базуються на екстраполяції попередніх тенденцій динаміки факторів виробництва та економічної кон'юнктури, не вдається сформуванати достатню аналітичну базу для повномірної оцінки дестабілізаційних процесів, які можуть відбутися, якщо не будуть знайдені ресурси та засоби компенсації стрімкого зростання витрат та згорання основних бюджетоутворюючих виробництв.

Підвищення цін на природний газ створює фінансовий пресинг і провокує стагнацію не лише основних газоемних галузей – хімії та металургії, воно впливає на ціну електроенергії, руди, коксу (ціна на імпортовану нафту зростає за рахунок екзогенних причин), продукцію машинобудування, транспортні тарифи тощо. Враховуючи, що інвестиційні потреби більш ніж на 60% покриваються за рахунок власних коштів підприємств, навіть умови реалізації відносно помірною прогнозного сценарію (див. табл. 3, 4) можна очікувати, що у короткостроковій перспективі економіка України не матиме потенціалу для фінансування інвестицій не лише в масштабі потреб енергетичної модернізації, але й традиційного "ремонтного мінімуму". Відповідно знизиться інвестиційна складова ВВП, що, у свою чергу, веде до уповільнення його динаміки і навіть до абсолютного зниження.

Економіка, що, подібно економіці України, вичерпує можливості відновного зростання, може розвиватися далі тільки на основі моделі зростання інвестиційного. Факторна залежність між динамікою інвестицій в основний капітал і зростанням ВВП може бути послаблена лише на стадії високого постіндустріального розвитку, а для країн, що розвиваються, необхідна висока норма валового нагромадження. Свого часу справедливості цієї тези підтвердили так звані "азіатські тигри" – Японія, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг; для сучасних країн з динамічною економікою – Китай, Індія – характерні високі норми валового нагромадження (відповідно 40 і 25%). Подібна закономірність спостерігається й у сучасній Україні: в передостанні роки високі темпи зростання ВВП були забезпечені випереджаючою динамікою інвестицій; уповільнення інвестиційної динаміки у 2005 р. і у першому кварталі 2006 р. призвело до синхронного зниження темпів приросту ВВП.

Враховуючи технологічне відставання України (в металургії, наприклад, знос основних фондів сягає 60–70%) інвестиційні витрати для реалізації програм енергозбереження мають бути дуже високими. Експертні оцінки масштабів таких витрат досить різні. За розрахунками Міністерства промислової політики України, зниження енерговитрат у вітчизняній промисловості потребує

30–40 млрд грн, тоді як дані ПХО "Металургпром" свідчать, що 30 млрд грн коштуватиме лише реконструкція мартенівського виробництва у конверторне; Інститут проблем екології та енергозбереження оцінює перехід від мартенівського до киснево-конверторного виробництва сталі у 9 млрд дол. США; впровадження пиловугільного палива на 8-ми об'єктах – 2,5–3 млрд грн, модернізація прокатного виробництва – близько 2 млрд грн. За більшістю експертних оцінок, сума капіталовкладень для впровадження металургійними підприємствами енергозберігаючих технологій становить 10–30 млрд дол. США [15].

Енергетична Стратегія України до 2030 р., затверджена Кабінетом Міністрів України в березні цього року, передбачає протягом 2006–2030 рр. залучення інвестиційних ресурсів в обсязі понад 1 трлн грн. У 2006–2010 рр. на реконструкцію і розвиток нафтогазової сфери намічено витратити 56 млрд грн, вугільної промисловості – 42,4 млрд грн, ядерної, теплової, та гідроенергетики і розвиток нетрадиційних енергетичних джерел – 56,7 млрд грн, що в сукупності становив 155,1 млрд грн, або 31 млрд грн в середньому на рік. Це сума, яка наближається до половини річного обсягу сукупних інвестицій в основний капітал, що здійснюються тепер. В подальшому інвестиційні ресурси на реалізацію енергетичної стратегії планується збільшити в півтора рази – у 2011–2030 рр. визначена потреба у розмірі 46 млрд грн на рік [16].

Потенційна державна підтримка програм енергозбереження на цьому фоні поки що виглядає малозначущою: в Бюджеті – 2006, наприклад, на такі цілі передбачено 383 млн грн, що становить 1,2% від стратегічної потреби року. Очевидно, що така сума не відіграє серйозної ролі у вирішенні промислово-енергетичних завдань, її вистачить хіба що на безкоштовне забезпечення малозабезпечених верств населення газовими лічильниками.

Зазначена Стратегія сприймається скоріше як декларація про наміри, ніж робочий документ, вона, на наш погляд, не містить дійових важелів державного стимулювання програми енергозбереження – шляхом налагодження зв'язків вітчизняних підприємств з міжнародними фінансовими установами, через податкове і кредитне заохочення, зокрема, встановлення податкових "канікул" для підприємств, що модернізуються та впроваджують енергозберігаючі технології, звільнення від сплати або зниження податку на прибуток, спрямований на реалізацію енергозберігаючих програм тощо.

Слід зазначити, що механізми залучення інвестицій у належних для реалізації Стратегії обсягах не визначено. Широкої приватизації у паливно-енергетичній сфері не передбачено (крім вугільних шахт і паливних електростанцій), без чого залучення крупних стратегічних інвесторів неможливе; фінансова база підприємств-споживачів енергоносіїв у зв'язку з подорожчанням останніх погіршується і не виявлено, в якій мірі можна розраховувати на збільшення інвестицій в енергозбереження за рахунок власних і залучених коштів. Такі можливості, принаймні для крупних промислових холдингів, безумовно, існують і будуть реалізовані в міру власних уявлень та можливостей їх власників. Так, ММК ім. Ілліча планує у 2006 р. інвестувати у модернізацію виробництва 700 млн грн, ОАО "Єнакіївський металургійний завод" і СП

ООО "Метала лен" – 74 млн дол. США; Єнакіївський, Алчевський комбінати і ОАО "Азовсталь" до 2009 р. – разом – витратять на такі цілі 200 млн євро, "ММК ім. Ілліча", ОАО "Запоріжсталь" і ОАО "Дніпровський МК ім. Дзержинського" – 190 млн євро; "Міттал Стіл Кривий Ріг" планує до 2009 р. інвестувати у модернізацію 1,2 млрд дол. США тощо [див. 15, с. 55, 56].

Проте заміна устаткування та впровадження енергоощадних технологій має відбутися не лише в металургії, але й у хімічній, целюлозно-паперовій промисловості, виробництві будівельних матеріалів, машинобудуванні та в усіх інших сферах, які поєднані ланцюгом міжгалузевих зв'язків. На думку експерта по Східній Європі, члена німецької консультативної групи в Україні Ларса Хандриха (Інститут досліджень економіки – DIW) потреба в інвестиціях в економію енергії з урахуванням міжгалузевих зв'язків становить 110 млрд дол. США [17].

Підприємства, які, за рахунок кон'юнктурних позицій мають можливість підвищити ціни на свою продукцію, підтримають свою рентабельність і формуватимуть інвестиційні ресурси саме у такий спосіб. При цінах за газ 160–180 дол. США за 1 тис. куб. м підвищення цін на вітчизняний цемент очікується на рівні 25–30%. Цементні заводи у 2006 р. вже підвищили ціни реалізації на 7–8% і готуються ще до 14–15-відсоткового підвищення; ціна цементу марки М400 зросте, за підрахунками спеціалістів, на 40%. Якщо ціни на бетон зростуть на 30%, товарний бетон і ЖБК подорожчають мінімум на 10–15%. Знизити витрати цементу можна, замінивши його хімічними компонентами, але ті також подорожчають.

Вартість українського паперу з очевидністю зросте на 7–8%, втративши при цьому цінові переваги порівняно з імпортною продукцією (очікується падіння ринкової частки вітчизняного паперу з 35 до 30%). Якщо ціна газу збільшиться до 160 дол. США за 1 тис. куб. м, вітчизняний папір подорожчає ще на 20–30%. Подібні приклади можна наводити й по багатьох інших галузях.

При цьому слід визнати, що тенденції першого півріччя 2006 р. ще не могли відобразити всіх наслідків зростання газової ціни, не говорячи вже про невизначеність її подальшої динаміки. З даних табл. 3–6 можна визначити, що при ціні за 1 куб. м газу понад 160 дол. США для більшості галузей рентабельність стає від'ємною. Ці факти, у поєднанні з надзвичайно високим попитом економіки на інвестиції, вказують на необхідність розробки абсолютно нової концепції інвестування енергоощадних програм, яка суттєво відрізняється від тієї, що представлена в Енергетичній Стратегії України.

Потенційні ресурси інвестування, передбачені цим документом – це прибуток державних монополій галузі, кредити та іноземні інвестиції.

Перспектива широкомасштабних інвестицій за рахунок прибутку держмонополій викликає значні сумніви. До цього часу за рахунок цих коштів покривався дефіцит державного бюджету: "Енергоатом" і НАК "Нафтогаз України" у 2005 р. перерахували до бюджету більшу частину своїх доходів, при цьому нафтогазова монополія вдалася до значних кредитних запозичень в іноземних банках. У цьому році обсяг відрахувань державних монополій до

бюджету заплановано подвоїти, водночас "Нафтогаз" опинився перед значними фінансовими труднощами. За підрахунками спеціалістів, у реконструкцію ГТС потрібно протягом 3 років інвестувати близько 8 млрд дол. США, тоді як дефіцит фінансових ресурсів компанії за 2006 р. може перевищити 398 млн грн [18]. При цьому вона має високу кредитну заборгованість, і, за даними окремих експертів, заставним майном під ці кредити виступають основні фонди, закріплені за НАК "Нафтогаз України" [19].

Можна підрахувати, що ймовірно в кінці 2006 р., або на початку 2007 р. підвищення ціни на природний газ при неможливості змінити тариф на транзит (1,6 дол. США за 1 тис. куб м на 100 км) до 2011 р. утворює ризик збиткового функціонування ГТС. Транспортування 120 млрд куб. м російського газу до Європи потребує витрати 6,5 куб м газу і, якщо він купується за ціною 95 дол. США за 1 тис. куб. м, витрати на транзит становлять близько 0,6 млрд дол. США, що забезпечує прибуток від діяльності ГТС в обсязі 1,7 млрд дол. США; якщо ціна на границі піднімається до 160 дол. США за 1 тис. куб. м, витрати на транзит збільшуються до 2,6 млрд дол. США, що веде до збитку у розмірі 0,3 млрд дол. США. У випадку, коли ціна на газ зростає до 230 дол. США за 1 тис. куб. м, витрати на транзит дорівнюють 3,8 млрд дол. США, а збиток від діяльності ГТС становить 1,5 млрд дол. США. При наступному підвищенні газової ціни "Нафтогаз України" нестиме величезні збитки, особливо якщо зберігатиме силу рішення уряду про встановлення для підприємств граничних цін у межах 110 дол. США за 1 тис. куб. м, а ефект від підвищення цін на газ для населення та бюджетних організацій не буде адекватним. З 1 липня 2006 р. ціна "соціального" газу зросла на 80%, але комунальні платежі за газ ще у першому півріччі скоротилися на 58%. При нових тарифах цілком ймовірно очікувати зростання заборгованості та, як наслідок, подальшого накопичення збитків компаніями "Газ України" і "Нафтогаз України" [див. 5, с.29].

За прогнозами експертів, стабільність на газовому ринку України утримається лише до осені. Для інших пострадянських країн ціну російського газу вже піднято (для Молдови – 160 дол. США за 1 тис. куб. м з 1 липня 2006 р., Білорусі запропонована ціна 200 дол. США з 1 січня 2007 р.). На думку фахівців, пропозиція 200 дол. США за 1 тис. куб. м для України у 2007 р. є також цілком реальною [див. 5, с.30]. Перспектива фінансування "Нафтогазом" великих інвестицій, зокрема у модернізацію газотранспортної системи, є досить сумнівною й при сучасній газовій ціні 95 дол. США за 1 тис. куб. м, після її підвищення при діючій моделі вітчизняного газового ринку вона стає абсолютно фантастичною.

Виходячи з викладеного, можна передбачити, що єдиним джерелом інвестування вітчизняної економіки у короткостроковій, а можливо, й у середньостроковій перспективі залишаються кредити та іноземні інвестиції. Одночасно в економіці накопичується кризовий потенціал, і цей процес знижує як кредитні можливості України, так і її інвестиційну привабливість. З огляду на це гостро постає питання якості іноземних запозичень та інвестицій – вже "не

ми обираємо – нас обирають". Іноземні інвестори будуть приходити у найбільш прибуткові сфери – банківський бізнес, торгівлю, телекомунікації, металургію, потенційно – паливну сферу, ймовірно – ГТС та інші стратегічні об'єкти. Небезпечною є й перспектива допуску надто високої залежності від іноземних кредитів, яка може підірвати фінансову систему України.

ВИСНОВКИ

Негатив

1. Підвищення цін на імпортований природний газ у короткостроковій перспективі веде до значного фінансового переобтяження вітчизняної економіки, передусім газоємних галузей – металургії, хімії, виробництва будівельних матеріалів, целюлозно-паперової та харчової промисловості, а через ланцюг міжгалузевих зв'язків – до підвищення цін по економіці в цілому. Ми прогнозуємо, що за умови уникнення гострої економічної кризи, інфляція цін виробників у 2006-му – першій половині 2007 р. становитиме 12–15%, при цьому в обробній промисловості – близько 19%, харчовій – 12, деревообробній – 14, целюлозно-паперовій промисловості – 19, у металургії – до 30, в хімічній промисловості – до 34%.

2. Внутрішній потенціал інвестування за таких умов значно звужується – реальні інвестиції в економіку, профінансовані за рахунок власних коштів підприємств, можуть знизитися на 20–40% порівняно з попереднім роком. В умовах інфляції ймовірно й зниження банківських вкладів населення та, відповідно, подорожчання й звуження обсягів довгострокового кредитування реального сектора. Якщо соціально переобтяжений і мало реальний у дохідній частині бюджет 2006 р. не буде переглянутий, його висока дефіцитність перекреслить перспективу збільшення бюджетного інвестування реального сектора.

3. В Україні на сьогодні відсутня комплексна програма подолання газової кризи та забезпечення притоку інвестицій для вирішення енергетичних проблем та модернізацію економіки. Енергетична стратегія до 2030 р., затверджена урядом, представляє собою програму витрат і не містить належних ресурсних обґрунтувань.

4. Перспективи інвестиційного забезпечення реального сектора економіки України переважно залежать від притоку в Україну іноземного капіталу. Це об'єктивний, але небезпечний для національного суверенітету факт, оскільки в умовах нестабільної та інвестиційно-виснаженої економіки послаблюється контроль за кількістю й напрямками інвестиційних пропозицій, оцінкою наслідків і можливих ризиків їх реалізації й, нарешті, за юридичною якістю відповідних угод.

Позитив

1. Підприємства галузей, найчутливіших до динаміки цін на природний газ, у більшості своїй приватизовані, корпоратизовані, входять до складу холдингових компаній, промислово-фінансових груп. Запас їх фінансової потужності (хоча це й важко довести за допомогою офіційної статистики) значно міцніший, ніж це виглядає на перший погляд. Досить нагадати, що у 2004 р. при середньому рівні рентабельності операційної діяльності вітчизня-

них підприємств 4%, середній рівень рентабельності хімічних та металургійних підприємств становив 13% – це те, що показується офіційно, без врахування діючих на той час пріоритетних зон, холдингових та інших прихованих частин прибутку. Вони, в масі своїй, виживуть. З ринку, очевидно, змушена буде піти певна кількість суб'єктів підприємництва, які так чи інакше, постраждають від "газової кризи", але це не спричинить незворотних наслідків для економіки в цілому.

2. Резерви відновного зростання для України повністю не вичерпані (це підтверджується статистичними даними 2005-го і першого півріччя 2006 р.), існує певний позитивний, хоча й короткостроковий, динамічний ресурс, яким можна скористатися для швидкої ліквідації основних дисбалансів економіки.

3. Вплив інфляційної складової на економіку найближчим часом посилюватиметься, його не можна довго приховувати, але можна використати як одномоментний імпульс економічного зростання.

4. Політизація українського суспільства зараз надзвичайно висока. Політичні лідери, які значною мірою впливають на світогляд широких верств населення, мають великий шанс приступити до роз'яснення (й набути в цьому розуміння) об'єктивних економічних труднощів й аргументованої антикризової економічної політики, яка, безумовно, вимагає тимчасового заморожування життєвого рівня.

К о н с т р у к т и в

1. Необхідно у короткий термін розробити нову інвестиційну стратегію з урахуванням всіх складнощів економічної ситуації в Україні та детальним висвітленням потенційних інвестиційних джерел. Така стратегія повинна включати спеціальну програму залучення іноземних інвестицій з визначенням їх масштабів, сфер прикладання, договірних умов тощо. В стратегії мають бути чітко визначені фіскальні та інші інструменти стимулювання національних інвесторів. Важливим елементом антикризової інвестиційної стратегії ми вважаємо розробку ефективної концепції газотранспортного консорціуму.

2. Всі можливі (для чого прийдеться поступитися часткою соціальних програм) капітальні ресурси держави необхідно спрямувати в інвестиційно-інноваційне русло.

3. Пом'якшення шокового впливу цінових змін на фінансові результати виробників якоюсь мірою можна досягти, забезпечивши поступовість перенесення нових цін на газ на ціни реалізації шляхом державного субсидування. Програма такого субсидування, його форми і терміни мають бути чітко визначені; доцільно прив'язати факти надання й розміри субсидій до результатів інвестиційної діяльності.

4. Процес залучення іноземних інвестицій необхідно контролювати з позицій інноваційного змісту – традиційні, зокрема, експортові гідні виробництва й самі себе підтримають, й відносно легко знайдуть спонсорів.

5. Протекціонізм (пільговий режим кредитування, оподаткування тощо) щодо національних інвесторів обов'язково має зберігатися, але виключно на виборчій, а не на будь-якій системній основі (території, галузі тощо).

Пріоритети – інновації, зниження енергоємності своєї кінцевої продукції на 30–35% протягом трьох найближчих років тощо.

6. Необхідно швидко розробити методичну базу для здійснення регулярного моніторингу і прогнозних обчислень, які б характеризували поточну та перспективну інвестиційну ситуацію в Україні з урахуванням такого фактора, як зміна цін на енергоносії. Наявність такої інформації дасть можливість швидко й конструктивно коригувати державну енергетичну й інвестиційну стратегії.

Література

1. Бізнес. – 2006. – № 7. – 13 лютого. – С. 30.
2. Підвищення цін на природний газ: оцінка наслідків для макроекономіки. – International Monetary Fund – 06.03.06. – С. 5.
3. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників. – К.: Міністерство економіки України, 2006. – Вип. 3 (71). – С. 5.
4. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників. – К.: Міністерство економіки України, 2006. – Вип. 6 (74). – С. 5.
5. Експерт. – Украинский деловой журнал. – 2006. – № 27 (77). – 10–16 июля. – С. 8.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.02.2006 р. № 128 "Про затвердження на період до 2010 року граничного рівня ціни на природний газ" // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
7. Експерт. – Украинский деловой журнал. – 2006. – № 3 (53). – 23–29 января. – С. 8.
8. Контракты. – Діловий тижневик. – 2006. – №4 (715). – 23 січня. – С. 5.
9. Жуматий А. Технологии энергосбережения. – <http://www.economica.com.ua/energy/article/22200.html>
10. Вячеслав Ђ- Садовнийчий, Богдан Ђ- Бортаков. Валовой обвал.– Комерсант-Ъ-Украина. – http://bin.com.ua/templates/analitic_article.shtml?id=50781.
11. Паливно-енергетичні ресурси України: Стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2004.
12. Форма державної статистичної звітності № 4-МТП (річна) "Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти" за 2004 рік. – К., 2005.
13. Форма державної статистичної звітності № 1-Підприємство (річна) за 2004 рік. – К., 2005.
14. Макроекономічний Прогноз України № 2 (8), вересень 2005 р. Інститут Економічних досліджень та політичних консультацій. – <http://www.ier.kiev.ua>
15. Энергосбережение и новые технологии / Совместное приложение. Дело, Инвест-Газета, – К.: Изд-во "Экономика". – 2006. – Март. – С. 46; 55–56.
16. ИнвестГазета. Финансово-экономический еженедельник. – 2006. – №11 (539). – 21–27 марта. – С. 8.
17. Дайджест інопресси. – Трибуна. Интернет газета. PDA версия. 24.03.2006. – <http://tribuna.com.ua/pda/news/2006/03/24/47635/>
18. Контракты. – Діловий тижневик. – 2006. – №16 (727). – 17 апреля. – С. 6.
19. ИнвестГазета. Финансово-экономический еженедельник. – 2006. – № 14 (542). – 1–17 апреля. – С. 1.